

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Iz tujega življenja

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Cankar

IZ TUJEGA ŽIVLJENJA

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-261-0

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

VSEBINA

ISTRSKI OSEL	4
SOVA	9
MAJSKA NOČ	15
MUHE	19
PSI	28
LISJAK	33
FIRBEC	39
KAKADU	45
TUJE ŽIVLJENJE	50

ISTRSKI OSEL

Pred nekaj leti sem bral (mislim, da v »Laibacherici«) kratko zgodbo, ki se mi je že takrat zdela v marsikaterem oziru zanimiva in poučna. Bojim se, da so ljudje že pozabili nanjo, ker je bila skrita med reklamnimi noticami in starimi dovtipi. Meni je ostala v živem spominu, ali vendar bi še zdaj ne mogel natanko povedati, kakšen je njen pravi pomen in nauk. Morda se kdo drug, takemu poslu vešč, poglobi v to stvar ter jo razbistri do konca.

V nekem istrskem mestecu so sklenili občinski možje, da je treba požlahtniti oslovski rod. Kmetice so prihajale zjutraj v mesto na čudnih živalih, ki so bile komaj še oslom podobne. Sama kost jih je bila in sama razmršena, ščetinasta dlaka, na hrbtu in na bedrih pa se je kazala gola koža — jase v bodičevju. Glava je bila neznanjsko velika, večja od života, in je klonila trudna in lena k tlom; kakor za nalašč pa so bila ušesa, to poglavitno in ponosno znamenje oslovskega rodu, vse premajhna, čisto neznatna, skoraj volčja. Kaj bi nadalje še govoril? Nekoč se je prikazal na trgu samotni tujec, suhljat človek v dolgi sivi suknji in s popotno čepico na glavi; ugle-

dal je osla neosla ter je zlovoljen pljunil predse. Občinski mož Vallencich je stal na pragu svoje krčme in je videl to sramoto.

Posvetovali so se, nato so vprašali učenjake, učenjaki pa so odgovorili, da živi najlepši in najkrepkejši oslovski rod sredi Italije, v slavnih Abrucih. Poslali so pismo v slavne Abrace, v pismu pa so razložili, kako in kaj, da bi radi požlahtnili oslovski rod in da so čuli o veliki slavi tega rodu iz Abrucov. In tako. V Abrucih so pismo prebrali pa so se napotili in so poiskali najlepšega in najkrepkejšega osla, ki je slovel daleč naokoli zaradi svojih množestvilnih čednosti. Tega so poslali bratom Istranom in zraven še prijazno pismo.

Velik je bil praznik v istrskem mestecu, veliko je bilo veselje. Sonce je sijalo, gorelo na prostrani trg, na staroslavno benečansko stolnico, na rumenkasto, obžgano zidovje z maloštevilnimi, ozkimi okenci; posijalo je časih iz usmiljenja celo v tiste mračne, hladne, tesne ulice, kjer bi se človek le s težavo izognil človeku. V pristanišču se je narahlo pozibavalo par ribiških barčic s pisanimi jadri; na obzorju je bila sama luč, da se mi dalo razločiti, kje se nebo potaplja v morje.

Meščani so se bili navsezgodaj prazniško oblekli, izprehajali so se po trgu in po obrežju, odpočivali si po krčmah. Imenitniki so se nosili pokonci, hodili so z umerjenim korakom ter so razkazovali soncu svojo ime-

nitnost. Po obrežju so stale pisane gruče kmetov iz okolice; držali so roke križem na hrbtu ter gledali z upognjenim životom in resnim obrazom na morje. Tako so stali tam že opoldne, pod razpaljenim nebom, barka pa je bila naznanjena za večerno uro. Prav na produ je ležalo vznak par ribičev, roke pod glavo, rjave obraze naravnost v sonce uprte; kazali so bele zobe ter spali trdno in mirno.

Še preden se je sonce nagnilo do svetlega morskega roba, se je prikazala na obzorju tenka črna senca, lastovici podobna. Dolgo je stala ta črna lastovica kakor priklenjena; rasla je komaj za spoznanje, ganila se ni. Toda nenadoma se je odklenila, spustila se na morje. Barka je plavala jadreno, zavila je v prelepem kolobarju, bele iskre so se utrinjale za njo.

Imenitniki so prišli s trga in iz kavarne, meščani iz krčem, kmetje so še nižje upognili hrbet, ribiči so se vzdramili. Stali so tam zamaknjeni, oči so se svetile, lica so gorela. Ni je bilo besede, dokler se ni barka veselo namerila naravnost v pristanišče. V tistem trenutku pa je udarilo do neba tako zmagoslavno vriskanje, kakor ga nebo še ni slišalo.

»Evviva! Evviva!«

Sopihaje, kakor ptica prhutaje, vsa potna in trudna se je ustavila barka. Imenitniki so stopili v prvo vrsto, prav pred mostiček. Tedaj je zavreščalo na krovu — smeh in

krik se je razlegal do benečanske stolnice. Prikazala se je bila čudna žival, ki je bila podobna Bog sam vedi čemu. Begala je plaha po krovu, vlekli so jo in topli, dokler je niso privlekli in pritepli na mostiček. Rjav mornar je vlekel spredaj za močno vrv, zadaj je drug mornar, ki je bil prav tako rjav, klestil z dolgo palico čisto enakomerno, zdaj po levi, zdaj po desni.

»To je vaš osel iz Abrucov!«

»Naš osel, Dio mio!«

»Malo shujšal je, morje ga je vzelo!«

Ne le, da je shujšal — v nobenem oziru ni bil več podoben tistemu junaku iz Abrucov. Glava je bila očitno težja, daljša in okornejša, život se je stisnil in zožil, dlaka, prej tako svetla in gladka, je zatemnela ter se poščetinila, rekel bi skoraj, da so se celo ušesa zmanjšala. Ko so imenitniki ugledali to strahoto, so prebledeli in od srama in srda niso vedeli, kaj bi. Tudi ljudstvo je molčalo v prvi grozi. Ali iz te prve groze se je izvilo, je planilo nekaj strašnega.

»Na tla z njim! V morje z njim! Udarite! Bijte! Ubijte!«

Tenke šibe, trde palice, gorjače, vesla — iz stoterih rok se je mahoma in hkrati usulo na žival, tako slepo in divje, da je padalo tudi po plečih ribičev in kmetov. Iznenađena žival se je postavila čvrsto na vse štiri noge, zatisnila je oči ter je čakala. Ko pa jo je udarilo težko veslo naravnost na gobec, tako da se je curkoma ulila kri, se je

ustopila na sprednji dve nogi, pobrcala je z zadnjima dvema ter se spustila v beg. Namerila se je najprej proti morju, tam pa je zaobrnila ter prav skozi gnečo udarila proti mestu. Časih je koga prevrnila, časih koga pohodila, celo občinski mož Vallencich se je pred svojo krčmo prekobalil v prah. Ali padalo je nanjo neprestano, ni je bilo več dlake, ki bi ne bila dvakrat presekana, v kožo in kri zabita. Sredi trga, pred benečansko stolnico, je žival za hip postala, vzdignila je glavo, gobec proti nebu in je zavpila z glasom, ki ni bil navadnemu oslovskemu glasu prav nič podoben. Nato je bežala dalje, omahovaje, opotekaje se, ali tako urno in neutrudno, da so upehani biriči zaostajali. Ko je sonce utonilo v morje in je hitro ugašal istrski mrak, je izginila bežna žival v hribe in nobeno oko je ni več videlo.

Sredi noči, opolnoči, so se vzdramili meščani in vsem je segla groza v srce. Iz daljave, tam od golih, žalostnih hribov in vse preko morja se je razlegal glas, ki ni bil ne živalski ne človeški — prav zares, glas napol človeka, ki bi rad potožil Bogu, pa ne pozna krščanske besede in molitve. Vse do jutra se je razlegal, šele ob zori je utihnil. In tako je bilo vsako noč, dolga, dolga leta; in tako je še dandanašnji in bo, dokler Bog ne izbriše greha iz svojih bukev. Kdor jo kdaj spal v istrski samoti, je slišal ti-sti glas.

SOVA

V soboto popoldne je bilo. Mežnar in ministrant sta potrkavala; ko sta se vračala iz cerkve, sta gredoč stopila k nam. Mežnar je stiskal s šapastima rokama veliko sovo, ki je časih srdito zamahnila s težkimi peruti, poskušala oprasnit z jeklenimi kremplji. Lepa žival je bila, pogled njenih udrtih, okroglih oči pa je bil strašen, prikrita, besnega sovraštva poln, sovraštva, zaničevanja in prezira do ljudi, do sveta in Boga, sovraštva in zaničevanja do življenja, dneva in sonca; v tistem zamolklo rumenem plamenu ozkih zenic je bilo kakor najgloblje, poslednje spoznanje, ob katerem bi človek okamnel; spoznanje daleč onkraj groba, do črne brezdanjosti, iz katere se krohoče zasmeh vsej trenutni klavni vesoljnosti.

Kupili smo to sovo od mežnarja, da bi jo imeli pri hiši, kakor imajo po drugod papige. Vtaknili smo jo v veliko, z mrvo nastlano kletko; med vratci je gredoč še usekala mežnarja v roko, da se je pocedila kri. Nato je stala tiho, nepremično sredi kletke, oči globoko skrite pod sive, namršene obrvi, rumeni kljun zasekan v prsi. Če se je kdo približal, zazibal kletko, se je komaj ganila, le oči

so se za hip napol odprle in iz njih se je zabliskalo tisto besno, globoko, neugnano sovraštvo, ki tudi v ječi ni poznalo ne vdanosti ne strahu. Domislil sem se tistega Vaneka, ki se je krohotal pod vislicami, da so ga slišali na cesto.

Za prvo noč smo jo spravili v malo prazno kamrico poleg moje izbe. Kamrica je bila temna, imela je le ozko okroglo lino z zaprašenim okencem.

Takrat so bile prelepe spomladanske noči. Pri nas na holmu, v samoti, sredi smrekovih gajev in sadnih vrtov, se oznanja pomlad vse prej, vse topleje in glasneje nego spodaj v dolini. V tihih nočeh se človeku zdi, da čuje življenje, ki se drami; tajnostni glasovi, kakor globoko iz zemlje same, nenadno trepetanje v vejevju, nenaden, hrepeneč klic iz daljave — in vendar tišina tako neskončna, da bi slišal zvezde na nebu.

Legel sem in upihnil svečo. V dremavici se mi je še zazdelo, da vidim tik pred seboj dvojje zamolklih rumenih sonc; nato ni bilo ničesar več.

Nenadoma sem se trepetaje vzdramil ter sem poslušal. Kakor da je od daleč še odmevalo, v daljavo se izgubljal — nekaj strašnega, obupnega, klic smrti. Iz kamrice se je oglasil odgovor; trikrat po vrsti je vzkričnilo, rezko, besno, ne pomoči proseče, temveč kričeče po maščevanju. Zaropotalo je, butalo je ob kletko, kletka je kolebala ter se prekolebnila. Ne več od cerkve, že

čisto od blizu, z oreha ali z jablani, se je razlegel dolg, zategnjen vik, ki je sunkoma pretresel vso noč, da je vztrepetala od groze. Divji jok, besen, grozeč, ali vendar je bilo globoko v njem, na dnu skrito, nekaj mehkega, boleznega. Takoj je odgovorilo v kamrici, vzkriknilo je trikrat po vrsti, rezko in trdo, kakor da bi z nožem usekalo, in kletka se je vdruči ropotaje prekolebnila. Zazdelo se mi je, da čujem zamah težkih peruti tik pred oknom, in srce se mi je stisnilo v neznanem strahu. Samega, napol še v sanjah, v tihi noči, me je spreletelo: »Zdaj, zdaj je čisto blizu tebe tisto življenje onstran smrti, polno brezdanjega spoznanja, iz katerega se krohoče zasmeh človeku in Bogu, pomladi in smrti!« — Planil je klic proti nebu, ne človeški ne sovji, silen, da so se stresle zvezde, butilo jo ob lino z vso močjo, vdruči, vtreti, v kamrici je kriknilo, kletka se je prekolebala ropotaje. Poslušal sem ves v grozi — neznano življenje je bilo poleg mene, da bi ga z roko dosegel, govorilo je svojo strašno govorico, jaz pa je nisem razumel; in vse skrivnosti, vse poslednje so bile v teh glasovih dušičih, grozečih; čutil sem.

Nenadoma je vse utihnilo. Tišina trudna, zatohla, kakor v božjem grobu. Pomlad je bila plaha utihnila, v vejevju ni bilo trepeta več, zvezde so molčale.

Zjutraj sem stopil v kamrico; iz teme je zlobno in zasmehljivo pogledalo name dvoje rumenih luči.

»Sovir je butal ob lino!« je rekla gospodinja. »Dajmo jo, sovo, na ono stran, pa dobimo še sovirja!«

Ves dan je stala sova v kletki tiha, nepremična, samo-svoja; če je napol odprla oči, je blisnil iz njih hudoben zasmeh.

Zvečer smo postavili kletko na ono stran, v izbo, kjer je spal hlapec. Tam je bilo veliko okno, dovolj široko za sovje peruti, in hlapec ga je odprl na stežaj.

Vse je bilo tiho do polnoči. Že se mi je hotelo zadremati, ko me je spreletel mraz; prižgal sem svečo ter pogledal na uro; bilo je natanko polnoči.

Takrat se je oglasilo iz daljne daljave, zategnjeno, zamolklo; vsa noč se je vzdramila in je poslušala. Ni me bilo strah, ali v polsanjah sem trepetal in prešinilo me je: »Da bi šlo mimo, da bi ostalo v daljavi . . . onkraj smrti!« Bližalo se je: zdelo se mi je, da čujem plahutanje silnih peruti; jokajoč, krohotajoč, zloben in bolesten vik je presekal noč. Moje srce se je stisnilo, je umolknilo; umolknilo je vse od zemlje do neba, strmeč in trepetaje je poslušalo vse. Ničesar drugega ni bilo več, ne zemlje ne neba, ne zvezd ne srca človeškega — le vik iz brezdanjosti, rezek, neusmiljen, v dušo grabeč. Vso noč do jutra.

Zjutraj je prišel hlapec v kuhinjo. Čemerren je bil in neprespan.

»Ne maram več te živali . . . postavite jo, kamor hočete!«

»Kaj je bilo?«

»Nič! Veter je bil zaloputnil okno, pa je butalo, da se Bog usmili, vse do jutra . . . In tudi če bi tega ne bilo, postavite jo kam drugam . . . to smrt!«

Tretjo noč smo postavili kletko na dvorišče, pred hlev. Dali smo sovi mesa na steljo, da bi ne poginila. Vso noč se je razlegalo, kakor jok in krohot, kakor bolest in zasmeh, plahutalo je okoli cerkve, lovilo se v vejevju; spomladanska noč ni bila več naša; nekaj tujega, črnega je bilo poseglo vanjo iz druge, onstranske noči . . . Še pred zarjo je vse nenadoma utihnilo, kakor da bi udaril. Strahotna tišina mi je legla na prsi im zaspal sem truden.

Zjutraj je prišel hlapec.

»Poginila je!«

»Kako poginila?«

V kletki je ležala sova, razložiti se ni dalo ne oči ne kljuna, vse je bilo skrito in zakopano v velik, košat grahast šop. Ta šop je bil posut s krvavimi kapljicami, kakor z rdečimi koraldami. Zraven je ležalo truplo podgane, glava pa je bila kakor s kleščami odščipnjena. Oboje, sovo in podgano, je zagrebel hlapec v gnoj.

Vsako noč opolnoči se oglasi strahotna posmrtnica. Težke peruti plahutajo krog cerkve, med kostanji in ore-

hi. V zategnjenem viku ni samo sovraštvo, je globoka boleost in je očitane, ki bibe na srce kakor s kladivom.

»Kaj ste storili?«

Na slepo je posegel človek v neznano življenje in je bil ubijalec.

MAJSKA NOČ

Mežnar nam je bil prinesel iz zvonika dvoje mladih sov. Čisto negodni, zelo nebogljeni sta bili. Temno grahasto perje je bilo prhko in kuštravo, ni bilo perje in ni bil puh. Ta siva, zavaljena kepa je bila skoraj podobna ježu, kadar se potuhne. Obraz obeh pa je bil človeški. Zdelo se mi je, da gledam dvoje zelo resnih otrok; dvoje otrok, ki sta komaj shodila, pa sta že do kraja dozorela, že dovenela do pozne starosti, do mrkega spoznanja. Zapognjeni kljun je bil mračno povešen v mah in puh, izpod gostih obrvi so gledale široko odprte oči trdo in naravnost, hladne so bile in jasne, kakor svetlo moder, neprozoren porcelan. Otroka sta bila preplašena, pokazati pa nista marala svoje plahosti; tiščala sta se verno skupaj, stala sta pokonci, mirno; mrzli pogled je pričal, da sta pripravljena na vsako človeško nasilnost.

Mile in tople majske noči so bile; od čistega neba, od belih zvezd je lila dobrota, rosila ljubezen. Če je človek bedel ob odprtem oknu, se je oglasilo, je iz globočine govorilo, kar je v njegovi duši najlepšega in najčistejšega.

Skoraj tik pod mojim oknom je stala gajba s sovjim zarodom. Vratca te gajbe so bila narahlo in le napol priprta; živali sta bili premladi in preslabotni, da bi se skokoma rešili. Kadar sta na pragu stali, sta videli skozi široko špranjo košate, cvetoče kostanje, za njimi bele jablani in še dalje v motnem mraku temno sinji gaj.

Že so prihajale sanje, tiste tihe, lahkotne, komaj razločne, ki pridejo k človeku ob prvi dremavici, da ga s sladkim svojim šepetanjem, z ljubeznivim svojim božanjem zamamijo v spanje. Takrat je siloma razmaknil tišino, jo sunkoma presekal klic, kakor še nikoli nisem slišal tako strahotnega, človeškemu glasu tako podobnega in tako tujega. Bil je obupen jok, tisti blazni, pojoči in tuleči jok, ki se prevrže iznenada v smeh in krohot. Iz daljave, iz gaja se je bil vzdignil jok, bližal se je ter je s svojo grozo napolnil vso tišino do neba. Pod oknom, iz gajbe je klicalo brez nehanja, tenko in rezko, kakor da bi z nožkom brusil ob steklo.

»Mati hodi po svetu, joka in vpije, išče svoje otroke. Otroci, neboglenci, v samoti koprneči, jo kličejo . . . da bi jo priklicali!«

Plahutalo je, lomilo in se lovilo pod gostim vejevjem jablan in kostanjev. Jokalo je, bruhalo sunkoma iz razbolele, na kosce razparane duše, plahutalo tako blizu in tako močno, da sem v svoji tesnobi in grozi občutil naravnost v lica sapo mogočnih peruti. Vsako uro sem pla-

nil iz spanja prestrašen in trepetajoč, nazadnje sem okno zaprl in zadelal.

Tako se je godilo prvo noč in drugo. Ob zori druge noči smo našli v gajbi svežo ribo; do najbližjega potoka je bilo dobre pol ure hoda. Mislim, da bi bila našla mati pot do otrok, če bi bil najbližji potok v sami deveti deželi.

Ob mraku tretjega večera se je domislila gospa, mati mladoletnega sina edinca, in je rekla:

»Počakajmo nocoj vsi, da pride! Pustimo vratca na stežaj odprta. Mali dve sta preplahi, da bi pobegnili. Kadar pride k njima v gajbo, zaloputnimo vratca!«

»Čemu?« sem vprašal. Čudna tesnoba mi je oklenila srce.

»Da jo damo nabasat. Ni je na svetu lepše živali, kakor je nabasana sova — glavo sklonjeno, oči svetle, peruti razprostrte. V spalnico jo postavim!«

Sedeli smo v senci kostanjev, nepremični, tihi, da smo čuli zamolklo šepetanje listja v višini. Iz za črnega debla se je razločil bel obraz, okamnena vešča. Kraj mene je sedela gospa, v naročju sina edinca, ki je že napol dremal in se ni ganil; klonila je lepo glavo globoko do njegove; dvoje mirnih, od angelove roke izklesanih obrazov se je v čisti belini svetilo iz okvira noči.

»Jó-oj . . . jojjojjoj . . . jó-oj!«

Majska noč je od neba do zemlje vztrepetala od neznane groze.

»Jó-oj!« — izpod jablan.

Molčali smo, še srce si ni upalo dihati. Zaplahutalo, zamahnilo jo silno, da nam je bušil v lica hlad. Kaj segajo peruti vse do zvezd? Kaj so čudežno močne, da se klestijo in lomijo veje pod njimi? Ne kakor dih pomladnje noči, kakor vihar poletnega poldneva gre materinska ljubezen. Zmerom hitrejši, zmerom rezkejši so klici iz gajbe. Vzdigne se nad nami ogromna senca — duša noči se je bila iztrgala iz noči — zamolklo šumeč zavije v kolobarju, spusti se in plane.

Otrpli smo, omamljeni; za hip. Nato se plazimo počasi, od vseh strani, brez vzklika in brez besede, po mačje; en sam trenutek, en sam skok — vratca lopnejo truščema, da se gajba strese in zamaje.

Otrok v naročju materinem se je bil vzdramil, zajokal je s tenkim glasom.

Spogledamo se, zasopli, razgreti, trepetajoči, stisnemo se za roke, en sam krik brezmejne radosti in prešernega zmagoslavja prasne k zvezdam vriskajoč — —

Nesramnež! Jutri boš pisal o svoji materi, se boš ganljivo cmeril, boš do nebes poveličaval svojo ljubezen in njen spomin! —

MUHE

Sosedovi imajo sinčka edinca, šestletnega, nenavadno lepega otroka. Pšenično zlati lasje mu v dolgih kodrih vise do ramen, profil je kakor od prozornega marmorja, lica so nežna, skoraj dekliška. Le bradica je malo predolga in premočna in oči, svetlo sinje z zelo košatimi belimi trepalnicami, gledajo preveč razumno in hladno. Mnogokdaj pridem k njemu, zato ker rad posluša moje razbojniške zgodbe.

Ko sem stopil zadnjič v izbo, je stal zamišljen pred umivalnikom. Počasi je okrenil glavo in me je vprašal z mirnim svojim, globokim glasom:

»Ali ste že videli, kako umirajo muhe?«

»Ne!«

»Torej glejte!«

Umivalnik je bil skoraj do roba poln vode; sredi vode se je pozibavala gruča mrtvih muh, kakor da so se bile v smrtni grozi stisnile druga k drugi. Te črne mrtvece je zajel v perišče ter jih je zalučal na tla. Nato je stopil k nepogrnjeni postelji, kjer so se po rjuhi in po vzglavju poigravale muhe. Zamahnil je ob vzglavju ter je ujel celo

družbo; toda izpustil je vse, le eno je še tiščal v pesti; in to edino je zalučal v umivalnik.

»Zdaj glejte, pa glejte natanko!«

Prvi hip se je muha čisto mirno zibala na valovih; tenka krilca so ostala suha.

»Zdaj še ne ve, kje da je!« mi je razložil mali.

Začela je pobrcavati, vzdigati krilca, poganjati se na to stran, na ono.

»Zdaj je spoznala te reči! Zdaj išče in gleda, kam da bi se rešila, kje da je bližja pot!«

Stopil je na prste in se je sklonil nad umivalnik.

»Glejte, pogumna žival je muha, ali tudi neumna je! Njena edina rešitev so krilca, pa tako opleta z njimi, da si je eno že omočila . . . In vendarle ni tako neumna — slišala me je; že počiva in otresa tisto krilce!«

Ko si je odpočila, je pobrcala z vsemi šestimi nogami ter je plavala trudoma proti bregu; ogromne oči, večje nego vse telo, so buljile na beli rob umivalnika.

Mali se je sklonil še nižje, toliko da si ni omočil lic.

»Zdi se mi, da jo slišim, kako sope!«

Muha je plavala, bližala se je bregu. Ob bregu pa jo je sunil nazaj močnejši val, z mokrimi nogami ni dobila opore na gladkem porcelanu. Tako jo je metalo nazaj venomer; kadar je hotela počivati, jo je zanašalo dalje in dalje od brega. V obupnem strahu se je pognala naprej, voda se je vzburkala in nenadoma jo je močen val za-

lučal na suho; samo še zadnji dve nogi sta dolgi in tenki viseli v vodo. Z vso silo, ki jo daje upanje, se je muha vzdignila; glava z ogromnimi očmi je klonila čisto k tlom; noge so tavaje iskale opore, plezale so počasi, korak za korakom po gladki strmini; poizkusila je časih, da bi si pomagala s krili, toda mokra in mrtva so se tesno oprijemala drobnega telesa. Najhujše je bilo, da se ni dalo počivati — koj je drselo v prepad. Naposled je dospela do vrha strmine, do tja, kjer se je zložno bočil rob umivalnika. Tam je počivala. Po odmoru je začela iztegati noge ter si jih otirati; tudi krilca so že narahlo vztrepetavala.

»Zdaj misli, da se je rešila — kako se ji svetijo te velike oči!«

Mali se je hladno nasmehnil, sprožil jo kazalec ob palcu in muha je pljusknila v sredo vode s toliko močjo, da se je globoko potopila, preden je ni počasi in sunkoma priplavilo na gladino. Tam se je zibala čisto mirno, kakor mrtva; zdela se mi je manjša nego poprej, skoraj ne večja kakor mušica.

»Krila so zdaj zanič!« je opomnil mali. In res se ni dalo več razložiti kril; prilepljena so bila na telo kakor razmočena pajčevina. Le narahlo je pobrcala, še to samo s prednjima nogama, in spet je bila mirna.

»Zdajle,« je razlagal mali, »zdajle bi izdihnili od samega strahu, ker ne vidi več brega in je morje vse naokoli. Pa jo vzdramim!«

Stopil je k postelji, ujel je drugo muho, zalučal jo je v vodo ter jo pomaknil z mezincem tik do umirajoče. Druga je bila pač mlajša in močnejša od prve, kajti metala se je proti valovom z besno silo, vzdigala se sunkoma, pobrenčavala z razpetimi krili — kakor da se je glasila od daleč molitev in kletev mornarja, ki se potaplja, pa utočiti neče.

Ko se je umirila, se je počasi zasuknila v kolobarju, se je razgledala.

Prva muha je oživila, ko je bila zaslišala tovarišico v trpljenju; tenke noge so začele veslati s kratkimi, hitrimi sunki.

Mali me je opozoril:

»Muha je neusmiljena žival! Ti dve sta morda brat in sestra, ali pa sta se vsaj skupaj igrali — zdaj pa glejte!«

Ko se je bila druga muha razgledala po gladini in po obzorju, je ugledala prvo, ki je z obupno močjo, bulječ na strme, svetle pečine, veslala proti bregu. Tedaj se je s par krepkimi sunki nog in kril pognala do umirajoče ter jo potisnila vso nizdol; tako bi se mornar oklenil plavajočega hloda.

Prva se je branila samo trenutek; le enkrat se je sunkoma zasuknila pod vodo, da je pogledala debela glava

izpod neusmiljenega jahača; nato so se vse noge skrčile ter se tesno oprijele telesa.

»Konec!« je oznanil mali.

Druga muha je kakor v skoku planila od mrtveca, tako da si je oškropila krila in oči. Plavala je proti bregu pogumno in okretno, vse drugače nego prva. Mali jo je ogledaval s tihim smehljajem. »Potrpi, ti korajžni veslač!«

Šel je in je vzel vžigalico z nočne mize ob postelji. S to vžigalico je potisnil muho za palec pod gladino. Ko je vzdignil roko, se je muha polagoma in navpik, kakor na nitki, vrnila na površino. Sredi vode se je otirala in otrešala, toda krila so bila težka in so se komaj še ganila. Obračala je glavo na to, na ono stran, dokler ni bistro premerila razdalje do brega. Tedaj pa je spustila v vodo šestero vesel, svojih šestero drobnih, krepkih nog. Plavala je naravnost, umerjeno, brez pehanja — mornar, ki je morju vaje, pozna svoje moči in vidi svoj cilj.

»Ta zna,« je rekel mali. »Morda je med tistimi, ki so se izkobacale, ko sem bil šel po druge. Zadnjič jih je bilo notri natanko dvajset; ko sem se vrnil, jih je bilo samo še petnajst . . . Zdaj!«

Predrzo veslaja je v zelo kratkem času priplavala do brega. Nato se je za trèn, kakor nalašč, spustila nazaj, tako da jo je nasprotni val siloma treščil na visoki breg.

»Ta zna!« je rekel mali. »Poglejte, kam se je prijala! Tja, kamor sije to malo sonca!«

Žarek jutranjega sonca je bil udaril ob gladko steno ter je odseval na umivalniku. Tam je sedela muha, vse noge razkrcene, da bi ne zdrknila nizdol.

»Izkušena je, osušila bi se rada, zato da bi ne bilo treba tega romanja v višave!«

Začela si je previdno in prav počasi otirati noge, izpirati lica; visela je na strmi, skoraj navpični rebri, držala pa se je trdno, kajti noge so se v sončnem žarku kmalu posušile; krila so se luščila od telesa, razmajavala so se.

Mali je pogledal svetlo.

»Zdajle!«

Vdrugič je sprožil kazalec ob palcu in muha je treščila v vodo, skoraj do dna. Ko se je prikazala na površini, se je otapala z nogami in s krili, nato pa se je koj napotila proti bregu. Njeno veslanje ni bilo več tako umerjeno kakor prej, bilo je urnejše, neodločnejše; znamenje strahu in zalitih oči.

»Ta pride še vdrugič!« je modro in mirno razmagal mali. »Prav tako pride, kakor je prišla ona vprvič. Težko sope! — So tudi take, ki nikoli ne pridejo do brega . . . čudno, da ne kriče!«

Res je prišla do vrha pečine in je tam počivala; nato jo je sunil nazaj, da je priletela ob bok prvi, ki se je v smrti zazibala.

»Ne bo več dolgo plavala; že duha mrtveca in mrtvašnico!« je rekel. »Tudi jaz bi ne ležal rad zraven mrtveca; zdi se mi, da bi moral še sam koj umreti od samega strahu . . . Pokazal vam bom, kako čudne so muhe v mrtvašnici!«

Šel je in je ujel polno pest muh ter jih vse treščil v vodo. Nastalo je divje vrvenje in prekopicanje v črni gruči. V smrtni grozi so se prerivale in preskakovale brez usmiljenja; suvale so se v stran, potapljale druga drugo v vodo in ponovil je mali:

»Čudno, da ne kriče!«

Ko so se nekoliko razlezele — najprej pač zato, da bi pobegnile iz bližine mrtvecev — jih je mali z vžigalico pometal in potisnil spet vse na kup in boj se je pričel znova. V gomazeči gruči skoraj ni bilo razločiti posameznih muh. Modroval je mali:

»Tako tesno in mirno so bile skupaj tam na vzglavju . . . gotovo so med njimi matere in otroci in bratje in sestre. Pa se nič več ne poznajo, pobile bi druga drugo!«

Modroval je in hkrati je z vžigalico vestno potisnil nazaj vsako muho, ki se je bila prerila iz gruče ter je spela trudoma proti bregu. Tako se je igral, dokler niso pričele pešati; druga za drugo je stisnila k životu krilca in noge ter potopila v vodo zateklo glavo. In zgodilo se je nekaj čudnega: kakor so se prej sovražno prerivale in odrivale, v teh poslednjih trenutkih so se zbližavale, stiskale se

telo k telesu, tako da se je nazadnje sredi vzburkane vode pozibaval en sam črn klobčič.

»Zdaj vam pokažem, kako umira muha v mrtvašnici!«

Ujel je eno samo muho ter jo je oprezno spustil naravnost v klobčič. Muha se je parkrat hitro in brcaje zaokrenila, nato je ostala čisto mirna, gledala je z velikimi očmi.

»Spoznala je, da je v mrtvašnici!« se je razveselil mali.

Zagnala se je besno, da bi se vzdignila kvišku, toda val jo je porinil le še tesneje med mrtvece, ki so jo obkrožali od vseh strani, zadevali se obnjo z mokrimi, mrzlimi trupli, buljili nanjo z osteklelimi očmi. Nenadoma, kakor brez boja, je tudi sama strnila krila, stisnila noge k životu ter potopila glavo v vodo.

Mali mi je razložil:

»Drugače bi bila plavala še pol ure, morda bi priplavala celo do brega ter se rešila, saj je imela krila še čisto suha; tako pa je poginila od groze!«

Zajel je ves klobčič ter ga je zalučal skozi okno na dvorišče, v svetlo sončno jutro. —

Še tistega popoldne sem sedel ob oknu svoje izbe ter sem gledal na dvorišče. Tam so se igrali otroci. Sama dekletca so bila, v pisanih poletnih krilcih, ki so se bleščala v soncu. Med njimi pa je sedel na pesku moj mladi prijatelj; natanko sem razložil njegov hladni, trdi pogled, njegovo predolgo in premočno bradico; pšenični kodri

so se lesketali kakor suho zlato. Dekletca so se ljubosumno prerivala krog njega, on pa je ostal tako miren in hladen kakor takrat, ko je gledal na gručo muh . . . Obšla me je tiha groza.

PSI

Januarja meseca, v trdi zimi, se je bila zatekla k nam na Rožnik mlada psica, nežna, drobna živalca z lisasto, belo rumeno dlako, tenkim smrčkom in velikimi, črnimi, nekoliko izbuljenimi očmi. Ko se je prikazala v veži, je bila vsa sestradana in zastrašena, tresla se je od mraza in od lakote, podvijala je repek, plazila se po tleh ter razodevala ne samo s pogledom, temveč z vsem svojim nehanjem toliko ponižnost, vdanost in popotniško revščino, da smo se je usmili. Najbrž so jo bili kje pretepli ter jo pognali v svet, zato ker je bilo pred pustom, v tistem času, ko ljudje plešejo in psi ljubijo.

Čez malo dni se je popolnoma udomačila; bila je vesela in glasna, skoraj preveč ljubezniva in priliznjena; nekaj zavedno, pretirano koketnega je bilo v njenem vedenju; časih, ko sem videl lahkotno, plešoče drobljenje njenih tenkotenkih, belih nog, sem se spomnil na parfumirano, grobo našminkano plesalko in na cukreni smehljaj njenih škrlatastih usten. Ob trdem koraku, ali ob osorni besedi je podvila repek ter se potuhnila, v zamolkem spominu na bridke čase.

Nekega jutra, ko sem stopil pred hišo, sem ugledal psa, ki sem ga poznal iz doline, ki pa se na hrib še nikoli ni bil prikazal. Na oko, na človeško, ni bil posebno lep pes, tudi vedenja ne prikupnega. Srednje velik je bil, čokat in krepak; črnkasto rjava, umazano lisasta dlaka mu je v štrenastih grivah visela in štrlela od života, gobec je bil dolg, ploščat in ozek, skoraj volčji, oči so gledale nezaupno, sovražno, kakor da je bil vselej pripravljen ali na spopad ali na beg, nikoli pa ne na prijazno občevanje. Nekaj časa je stal tam ter je premišljeval, kaj bi; pozibal je prav narahlo s košatim repom, naposled se je počasi okrenil ter je šel; spotoma se je še parkrat prihuljeno ozrl.

Drugo jutro se je spet prikazal, navsezgodaj koj za njim pa je prišepal drug pes, najbrž njegov znanec, ki sem ga bil tudi že srečal v dolini. Zoprna žival je bila, čudno rumena, kakor v ilovnati luži povaljana in na soncu posušena, tako da se je bila dlaka sprijela v blatne, zveržene kodre. In nadvse neumna žival je bila; čokati, nezaupni grivač je stal ob vrtni ograji ter si ni upal dalje; povaljani rumenec pa se je zibal prav do mene, in ko sem ga nepriljudno zavrnil, je komaj za spoznanje zasuknil rep ter me pogledal z očitajočim začudenjem: »Kako to? Saj nisem nič naredil!«

Ko sem tretje jutro stopil v vežo, se mi je koj pod stopnicami zamotovilila pred nogami črna žival, odskočila

komaj za korak, nato postala mirno pred menoj ter bu-
ljila name, kakor da pričakuje pozdrava, ali sploh bese-
de. Pravo pasje budalo, pocestni izgubljenec brez ovrat-
nika in znamke, ves prašen, stopala široka in shojena,
tako rekoč bos in gologlav. Če sem ga pozneje kdaj su-
nil z nogo, ker mi je zamišljen stal napoti, se jo umaknil
spoštljivo, toliko da se ni zahvalil.

Polagoma so prihajali še drugi, od vseh strani, kakor
na semenj. Priplesal je črn, kodrast pudelj, brkat in
bistroom; imel je čudno navado, da je tudi v najhitrejšem
teku pobrcaval z desno zadnjo nogo; ogledal si je stva-
ri in pokrajino ter je kmalu izginil za zmerom. Vrh hri-
ba, kraj cerkve, je časih zalajal droben rjavček, zalajal z
užaljenim, bevsakajočim, jeznoritim glasom; v bližino ga
ni bilo nikoli. Nekoč se je prikazal na poti kraj vrta bel,
debeloglav in debelonog, ves štorast kužek; povohal je
v zrak, obliznil se ter pobegnil; očitno je bil še zelo mlad.

Naša psica se vsaj na videz ni zmenila za nikogar. Sto-
pila je časih na prag, pogledala je tudi pred hišo, toda
kazala ni prav nobenega posebnega zanimanja za tega
ali onega med svojimi snubači. Le enkrat, kolikor sem
videl, je dovolila čokatemu grivaču, da jo je spremil na
izprehod po hribu; hodila sta počasi in spodobno, ko-
maj da sta se ozrla drug na drugega, izpregovorila nista
nobene glasne ali celo prešerne besede. Res je, da je
ostala nekoč zdoma pozno v mrak ter se vrnila s sklo-

njeno glavo, potrta in tiha, legla koj pod mizo, zvila se v klobčič in skrila oči; ali to je bilo že pozneje.

Ves tisti čas je bil daleč za hiso, pod kozolcem, priklenjen domači pes, sivi Sultan, mlada, velika, močna žival, do smrti na železno verigo obsojena. Kadar so se priklatili snubači iz doline, ali kadar je zaslišal tenki, zvonki glas psice, je zaplesal v silnih kolobarjih, spenjal se visoko, premetaval se po zmrzli stelji; njegovo zamolklo tuljenje se je oglasilo časih tudi ponoči, žalostno, zategnjeno, molitev sužnja. Nekoč, kar iznenada, brez posebnega povoda, se je psica napotila k njemu, z lahkotnim, poskočnim korakom; prišla je čisto blizu, tako da bi jo bil lahko zgrabil ter podrl v blato. Sivi Sultan je planil visoko, zaplesal je v tako silnem kolobarju, da se je trgala železna veriga; nato se je vrgel na hrbet, iztegnil na široko vse štiri od sebe ter zatulil. Psica ga je pogledala in je šla.

Vedenje vseh psov, celo tistega zanikrnega, črnega popotnika, je bilo zelo dostojno in umerjeno — vedenje snubačev, ki so se bili oblekli v prazniška oblačila, govore prazniške besede, hodijo s prazniškim korakom ter se vpričo lepe neveste ne prepirajo med seboj. Kakor da so se bili domenili in sporazumeli za tiho, prijateljsko tekmovanje. Nič umazanega, tako rekoč nič živalskega ni bilo v tem tekmovanju; ljubezen, ki je vse njih bitje preustvarila, je bila čista, skoraj sramežljiva; toliko da se

je razodevala v kratkem, rezkem, pridušenem lajanju, v nemirnem pogledu, v beganju brez cilja.

Še v sanjah sem videl snubače in nevesto, v čudnih, zoprnih sanjah. Bil sem v gledališču. Po odru je stopicala, vrtila se in spakovala drobčkена ženska, našemarjena v pisano, zelo kratko oblekico, tako da je kazala kolena in prsi. Vsaka njena kretnja je bila zapeljiva, tako nesramno, vlačugarsko zapeljiva, da se mi je gabilo. Obraz ni imela človeškega, temveč namesto njega zelo nežen, droben pasji gobček, ki se je sladkostno, vablivo, obetajoče smehljal. Gledališče je bilo polno samih moških. Ali tudi med temi niti eden ni imel človeškega obraza, temveč vsi do zadnjega so imeli pasje gobce najrazličnejših vrst in pasem. Le nekaj jih je družilo: gola pohota, ki ne pozna sramu niti ne hinavskega ozira na očiten kraj. Zehtela je izpod hrtovega fraka v loži, izpod jazbečarjeve gladke suknje v parterju, izpod kamižole navadnega pocestnega pudeljna na galeriji. Nič čistega, tako rekoč nič človeškega ni bilo v tem poželenju; in kakor so se bili otresli že vsega drugega, celo svojih obrazov, sem pričakoval, da se otresejo navsezadnje še frakov, sukenj in kamižol ter planejo na oder, kakor so . . .

Zjutraj po teh zoprnih sanjah sem bil slabe volje. Šel sem pred hišo ter sem napodil s hriba vso zaljubljeno drhal.

LISJAK

I meli smo mladega lisjaka, živel pa je priklenjen samo par dni. V bližini njegove kletke je ležal velik prazen sod. Nekega jutra sem prišel pogledat; žival je visela na svoji verigi preko soda, mrtva in trda. Ponoči se je bila vzpela na sod, spustila se na drugo stran ter obvisela. Rekli so, da je bila to gola nezgoda. Jaz pa sem prepričan še zmerom, da si je bila žival radovoljno končala življenje; kajti odprte oči, dvoje svetlih opalov, niso razodevale prav nič strahu ali bolečine, temveč samo divje sovražstvo. Žalovali smo dolgo in odkritosrčno; zdi pa se mi čudno, da se niti v meni niti v drugih ni zganiło ničesar takega, kar bi bilo podobno sramu ali kesanju.

Kmalu nato smo si kupili drugega lisjaka, še mlajšega, komaj par tednov mu je bilo. Mlad fant ga je prinesel v naročju. Živalca je bila nemirna in sila plaha; pogled svetlo rumenih oči jo bil poln začudenja; ali kadar je bliskoma švignil iz globokih jam ter se za pol hipa uprl v obraz človeka, se mi je zazdelo, da se je že budilo v njem poleg začudenja še vse nekaj drugega, globljega.

Za prvo noč smo spravili lisjaka v prazno kamrico poleg moje izbe. Stisnil se je v kot; njegove oči so žarko,

čisto po mačje sijale iz teme. Ponoči me je vzdramil rezek, srdit, presekan glas: »Kèf, kèf, kèf — kèf, kèf kèf . . .« V prvem trenutku, še v polzavesti se mi je zdelo, da laja žival prav tik moje postelje, da se je bila vzpela s prednjima nogama na odejo. In to ni bil lisjak, temveč bila je vsa druga, mnogo večja žival, napol smešna, napol odurna, kakor strašijo človeka v sanjah. Spreletelo me je temno: »Pojdi, kamor ti je pot . . . ali sem te jaz ohromil?« . . . Zalajalo je vdrugič, močneje in rezkeje in zavzdihnil sem potolažen: »Saj je samo lisjak!« . . . Vstal sem, stopil k durim ter jih odpahnil natihome. Vse je bilo tiho in mirno; iz kota se je bleščalo dvoje rumenih luči.

Drugi dan smo postavili lisjaku prostorno bajtico kraj vrtno ograje. Priklenili smo ga na dolgo verigo, tako da bi se lahko izprehajal. Toda izprehajal se ni. Časih je pogledal skozi vratca koničasti, nežni gobček, pa se je skril nemudoma, če se je prikazal človek. Šele kasno pod večer sem ga zalotil zunaj ob ograji; veriga je zarožljala, izginil je ter se stisnil v najgloblji kot svoje gajbe. Videl sem, da je bil razgrebel prst kraj plota. Zjutraj sem mu nesel kruha, v mleko nadrobljenega, lisjaka pa ni bilo od nikoder.

»Hej, lisec, lisjaček!« . . . Veriga je bila močno nape-ta, pod globoko izpodkopenim plotom je držala naravnost na vrt. »Hej, lisjaček!« Zgrabil sem za verigo, ali te-

daj se je napela še močnejše, tako da se je premaknila in zazibala gajba, kolikor je bila težka. Ko sem potegnil z vso silo, se je prikazal izpod plota koničasti gobček; držal se je postrani, dlaka krog ovratnika je bila vsa namršena, oči so buljile nekam motno, morda v otopeli grozi ali v otopelem srdu. Izpustil sem verigo ter sem šel pogledat na vrt. Koj onstran plota si je bil lisjak čez noč izkopal tako prostorno jamo, da bi se lahko ves skril vanjo. Bilo je, mislim, naporno delo.

Kmalu smo ga začeli pitati s svežim, krvavim mesom. Kadar sem mu ga prinesel, se ni več skrival v gajbo, temveč prišel mi je naproti ter se trgal na verigi. Zgrabil je najprej en sam kos, pobegnil v kolibo, na pragu pa se še ozrl, če gledam za njim. Tisti pogled ni bil prijazen, kaj šele hvaležen; prav nič pasjega ni bilo v njem. Nato se je vrnil še po drugi in po tretji kos ter pobegnil z vsakim posebej. Jemal je pač iz roke, toda hlastno, plaho in drzno hkrati — zver, ki si jemlje sama in ne mara darov.

Dekla je imela koklje in piščance natanko preštete. Nekega jutra, ko jih je pitala, je pogrešila najlepšo grahasto puto. Izginila je brez sledu. Prikričala je v vežo, nato smo se napotili k lisjakovi kolibi. Stal je na pragu ves miren, gledal je nedolžno kakor nikoli, zdelo se mi je celo, da narahlo pomežikava, kakor da bi se mu bleščalo. Preiskali smo do dobrega ves kolobar krog kolibe, pa nismo našli kurjega perjiča, niti najmanjšega.

»Kar scela je vendar ni pogoltnil . . . s kljunom in perjem!«

Ali sum je ostal in iz suma se je porodila nezaupljivost. Preselili smo lisjaka v samotni kraj, v zatišje pod verando, kamor kokoši ponavadi niso zahajale. Tam blizu je bila lesena koliba, kjer smo imeli kunce. Nekoč sem stopil iz veže na prag, da bi pogledal zaradi vremena. Izpod verande so se glasili zamolkli udarci; potrkalvalo je v enakomerni presledkih, kakor da bi tam kje daleč tolklo kladivo ob duri ali ob plot. Lisjak je bil z vso divjo močjo privlekel svojo težko kolibo do kolibe kuncev. Ko je bil premeril in preudaril, kje da je les najtanjši, je počenil, vzpel se s prednjim delom života ter se zagnal v tenke duri, naravnost z gobcem; zagnal se je vdrugeč, vtretjic. Vratca so počila, odprla se je ozka špranja.

»Hej, lisjaček!«

Komaj da se je malo postrani ozrl, neprijazno kakor človek, ki ga nadležen tujec moti ob važnem opravilu; in zaganjal se je dalje, enakomerno, z neugnano silo.

Da bi se vrata navsezadnje le ne udrla ter da bi se res ne lotil kuncev, smo ga spet preselili za vrtni plot, verigo pa smo mu za polovico prikrajšali. Občutil je, da je obsojen v tesnejšo ječo, zato je bil njegov pogled še bolj sovražen in odljuden. Posebno čudno se mi je zdelo, da ni več lajal; niti ponoči ni bilo glasu; molčal je trdovrat-

no, kakor tisti po medolžnem obsojeni, ki so bili spoznali, da bi jim kričanje in razgrajanje nič ne pomagalo. Sčasoma nam je bil skoraj popolnoma tuj, tudi meni; zdelo se mi je, da živi v drugem svetu, ki ga ne poznam; in da bi se zgrudil od osuplosti in groze, če bi ga spoznal.

Sedel je kraj plota ves miren, košati rep je bil v krasnem loku položil na tla. Skozi široko špranjo, ki si jo je bil sam izkopal in izgloidal, je strmel dol na vrt, na zelene loke pod njim, na daljne gozdove, ki so bili čudežno prežeti od jutranjih sončnih žarkov. Blizu lisjaka in njegove kolibe so brskale kokoši po pesku. Ni se zmenil zanje, niti trenil ni; vse je kazalo, da jih v svoji zamaknjenosti ni opazil. Lep dolgokrak piščanec se je bil pribrskal in prizobal tik do njega. Lisjak se je razgledaval po vrtu, po lokah in gozdovih. Ali bliskoma, hitrejša od misli, je planil lisjak ter zgrabil. Niti videti nisem mogel, kako se je bilo to zgodilo; perje je frčalo po zraku; piščanec ni imel časa ne prilike, da bi kriknil . . .

Malo dni kasneje sem se napotil z doma. Ko sem se vrnil, ni bilo lisjaka več v kolibi, samo dišalo je še po njem. Pred mojo izbo je ležala na preprogi nabasana žival, lisjaku podobna. Dlaka je bila zmršena, trdo štrleča, mrtva; steklene oči so buljile topo in neumno. Ubile so ga bile ženske.

Med obedom sem vprašal:

»Zakaj ste to storile . . . kako ste mogle to storiti?«

»Če pa je piščance kradel!«

Takrat smo obedovali ocvrte piščance. —

FIRBEC

V teh samotnih časih se mnogokdaj spomnim nate, ti črni moj Firbec! Žalostno je bilo tvoje dognanje, ali blagor ti, da si dopolnil! —

Doma smo imeli mlado psico, nežno, gosposko živalco s tenkimi nogami in ljubeznivim belim smrčkom. Naše dvorišče je bilo romarski kraj za vasovalce daleč naokoli. Na spomlad je porodila; četvero mladičev in eno psičko. To je dekla kar pograbila ter jo treščila ob zid; padla je na tla kakor kamen, še bevsknila ni. Mladiči so bili trije črni, eden pa je bil materin sin, imel je rumeno židano dlako in bel smrček. Dvoje neboglencev smo dali še tisti dan otrokom, ki so prišli mimo. Čisto neznan otroci so bili, bogvedi čigavi in odkod, morda celo tam iz podlipske doline. Še na misli nam ni bilo, da bi vprašali, če imajo mleka za nekrščena črnca. Cvilila sta pritajeno, buljila trdo in topo s slepimi očmi, zgodaj zavržena, brez milosti v svet pognana. Prepričan sem, da so ju topli in suvali od praga do praga, dokler nista poginila pod kakšnim kozolcem. Pozneje nekoč sem videl v Horjulu sestradanega potepnega psa z zmršeno

dlako in ranjenimi nogam; najprej me je oblajal divje, nato pa se je cvileč in šepajoč spustil v beg.

Ostalo nam je dvoje bratov; ker je bil rumenec v svoji zgodnji mladosti sila trebušast in zavaljen, sem ga krstil za Žabo, črncu pa sem dal lepo ime Firbec. Živela sta z materjo po pravici in poštenju, nič hudega jima ni bilo. Pod zimo pa se je spet začelo tisto svatovsko romanje. Dekla se je razhudila in je rekla: »Ubijmo jo, da bo konec tega pohujšanja!« Zavlekla je žival na polje, zvabila jo v smrt, nesrečnico, mater negodnih otrok. Od daleč sem gledal hudodelstvo in sem trepetal od groze. Dekla je vzdignila težak kol, zamahnila z vso silo. »Saj ni vol!« je zaklical kmet, ki je šel po kolovozu. Udarila je vdručič, nato je sunila z nogo. »Pustite jo zdaj, pustite jo!« sem kričal in solze so mi tekle po licih. Zagreblji smo jo v razor; ne križ ne kamen ne priča o nji, ki je bila na smrt obsojena zaradi prevelike ljubezni.

Žaba in Firbec sta nekaj časa vohala po izbi, po veži in po dvorišču; morda sta slutila, občutila kakor daljni, zamolkel spomin; ali še tisti dan sta se že igrala v soncu, podila se po klancu, razmahovala se v mladostni, brezskrbni prešernosti.

Žaba je rasel in dozoreval hitreje od Firbca. Prej šobast in kopičast, je bil kmalu slok, tenkonog, bistrook, verna podoba svoje matere; zlato rumena, mehka dlaka se mu je gosposko svetila, beli, črno obrobljeni smrček

je bil tenak in fin; radost očem je bil ves, kolikor ga je bilo, ustvarjen za božanje in za ljubezen. Oj Žaba, kje je tvoja lepota, kaj ti je dala? Kakor vešča je bila tvoja mladost; zasveti se in ugasne, vse v enem hipu. — Nekoč se je potepal ves dan in vso noč, šele zjutraj se je priklatil shujšan, lačen, neprespan, ves krmežljiv im potuhnjen »Kod si hodil, Žaba?« sem ga vprašal. Pogledal me je postrani ter se napotil s povešeno glavo in malo šepajoč na dvorišče; tam je legel na gorki pesek, zvil se v klobčič ter zadremal. Dekla ga je ošinila s hudobnim pogledom. »Ta pes je garjav!« je rekla. »Kako da garjav?« sem se prestrašil. »Saj ga vidiš! Oči poglej, te kalne! Po gobcu pa je ves lišajast, nesnaga!« — Nikoli ni bilo razodeto, kod da je hodil Žaba tisto noč, kaj vse da je doživel in izkusil ter kje da si je bil nakopal bolezen. Na tihem se mi je zdelo, da ni bolan, temveč le sila potrta in žalosten. Nekaj strašnega in velikega je bilo v tisti noči, povedati pa ni maral, še s pogledom ni razodel. »Pojdi z mano, Žaba, pojdi z mano!« je ukazala dekla. »Nikamor ne!« sem planil. Ali Žaba je šel z njo poslušen in vdan. Stopal je s povešeno glavo, ni se ozrl na nobeno stran, zmenil se ni za nikogar. Tako gre v smrt, kdor ve, da je vse končano, da ni več nobene pritožbe in da ni milosti od nikoder. — »Opravljeno je!« je rekla dekla, ko se je vrnila. Čisto mirnodušna je bila, kakor da je bila pohodila bilko ob poti; in še ta bilka bi bila solze vredna.

Ostal je Firbec edini od družine, po krivici na smrt obsojene, brez greha pogubljene.

Na večer tistega dne, ko je bil Žaba dopolnil, je prišel Firbec v izbo; stopal je tiho, narahlo, nekoliko plešoč; najprej se je ozrl proti stropu, nato je obvohal vse kote, nazadnje se mi je vzpel s prednjima nogama na kolena ter mi je pogledal naravnost v obraz. Črne, globoke oči so se žarko svetile, visoko vzbočeno čelo nad njim je bilo nagubano, kakor ob naporni misli. »Firbec, kje je Žaba?« sem ga vprašal. Rahel drget mu je spreletel ves gibki, sloki život. V temnem sijaju njegovih oči sem bral, da je bil videl vse in da je vedel vse. Vse; videl je slepo, nebogljenost stvar, ko so jo treščili ob zid, da je cepnila kakor kamen; videl obadva gomazeča, pritajeno cvileča črnca, pognana v uboštvo in mraz, še preden sta izpregledala; videl je mater, s kolom na tla pobito, vrženo v razor; in naposled je videl Žabo, gosposkega brata, kako je šel vdan in mirem svojo zadnjo pot. Njih vseh prekletstvo je živo gorelo v njem.

Zvečer je ležal v kuhinji, na žakljevini ob ognjišču, črna kepa, ki se ni ganila. Mislil sem, da spi; ko pa sem se sklonil nadenj, je imel oči odprte na stežaj. Pobožal sem ga po židani dlaki, on pa me je pogledal prestrašen, vztrepetal je ter skrčil noge pod život. Dekla se je postrani ozrla nanj: »Tudi ta ne bo dolgo!« — Firbec jo je slišal in razumel; vstal je počasi ter se splazil potuhnjen

in s povešeno glavo proti durim, tam pa je nenadoma klecnil z zadnjima nogama in se opotekel. Nikoli nisem videl v enem samem pogledu toliko trpljenja, kakor sem ga videl takrat v tistih črnih, nemo žarečih očeh. Dekla je gledala za njim, ki se je šepaje tihotapil na dvorišče in z dvorišča na cesto.

»Ta družina je zakleta, hudobec je v nji!«

»Kakšen hudobec?« sem se začudil.

»Bolni so brez bolezni, garjavi brez garij, stekli brez stekline. V žolču imajo hudobca, gleda pa jim iz oči!«

»Kaj so storili, da jih je Bog udaril?«

»Hudobca je udaril, ki je v njih. Taki psi se klatijo lačni po svetu, tepe jih, kdor jih doseže, dokler ne poginejo od vsega hudega. Če se Bogu ne smilijo, se ne smejo tudi človeku ne!«

Ponoči, ko se mi je že dremalo, sem slišal deklo, ki je naglas molila rožni venec. Molila je z zaspanim, pojočim glasom, polnim vere in vdanosti.

»Češčena si, Marija!...«

V mojem srcu pa je kljuvalo brez nehanja: »Lačni se klatijo po svetu . . . Če se Bogu ne smilijo, se ne smejo tudi človeku me!«

Od dalec, iz hladne, brezmesčne noči, tam od nekod s polja se je oglasilo trdo, presekano bevskanje, koj nato pa dolgo, zategnjeno cviljenje. Neznana groza mi je segla v dušo in trepetajoč sem se skril pod odejo. —

Firbca ni bilo več. Le enkrat še, pozimi se mi je zdelo, da slišim s polja njegov jok, smehu podobni jok potepuha, ki je bil izgrešil cesto in počiva v snegu, da si odpočije na vekomaj. —

Blagor ti, Firbec! Zgodaj in brez obotavljanja si izpolnil trdi ukaz, ki ti je bil od začetka dan! — Mi drugi blodimo po svetu malodušni in strahota vsakega dne je hujša od smrti same.

KAKADU

Vseokoli tebe je na tisoče življenj, ki jih ne poznaš in jim nikoli ne odgrneš brezdanjih skrivnosti. Le otrok jih sluti, odtod njegova plašljivost. Vsak zvok, ki ga slišiš, je zvok od onstran. Beseda prijateljeva je mrtev napis na hiši, ki ji nikoli ne boš prestopil praga. Jaz in ti, poljubujta se, ali se davita — dvoje svetov; ubijeta se lahko, razbijeta na črepinje drug ob drugem; ne bosta si razodela, kdo da sta. Butaj ob soseda, kdorkoli je, nepremičen kamen, ali bežna misel, drevo, žival, ali človek; zdrobiš se, ali ga zdrobiš, spoznal ga ne boš. Neutolažno in neutolažljivo hlepenje po spoznanju mušice, ki ti je bila sedla na plešo, in po spoznanju Boga, ki te ziblje na dlani, to je tvoje trpljenje od začetka do konca, je tvoj boj, vsebina in pomen vsega tvojega nehanja. V tvojem srcu kljuje slutnja, kljuje strah, te priganja in odganja: »Če odgrnem le za špranjo ta silni zastor, skoprnim od groze, me to zaželeno spoznanje zmane v prah!« . . . In buljiš trepetaje, z zobmi šklepetaje v oko, ki strmi vate prazno in topo in iz katerega pričakuješ razodetja. V srdcu in obupu treščiš s kladivom nanj: »Razodeni se, karkoli si!« — ter vidiš osupel in osramočen, da si bil

zdrobil votlo steklo; namesto brezdanjih skrivnosti se ti prikaže stlačena slama in smrdeča basanica. Vseeno je, če je bilo tisto votlo steklo sama svetla zvezda na nebu, ali če je bilo neumno, rumeno oko kakadujevo. V ječi si, od vseh strani ti zapirajo pot in pogled mogočni zapahi; kaj da je zunaj, za temi brezštevilnimi zapahi in ključavnicami, ne veš in ne boš zvedel prej, kakor ob tisti zadnji uri, ko se bodo odprle vse duri na stežaj. —

Pravijo, da žival iz rodu papig dočaka sto let in čez. Ne vem, če je tolika strahota res mogoča na svetu. Sto let in čez! Ena sama ura ječe, že sam trenutni občutek ječe je nekaj neizrekljilvega, nikoli povedanega, zoper-naturnega. Smrt ni; po vsej pravici in postavi bi morala biti smrt prenovljenje, vstajenje; še kamen na ledini razpada in se preraja v dežju in soncu, živi. Kaj je ta nemi in gluhi mir? Ali je spomin na večnost, ki je mi siromaki, tavajoči v tesnobi in trenutku, ne moremo razumeti? Ah, izpraskal bi to kroglo, rumeno, topo strmeče oko, pogledal bi, kaj da je zad!

Kakadu se je pozibaval od jutra do noči na klinu v svoji obokani, žičasti gajbi. Zvijal je vrat in ves gornji život enakomerno, sunkoma, globoko do klina, najprej na desno, nato na levo stran. Kadar se je zravnal, je naščeperil na tememu žolti čop, odprl na stežaj ogromni črni kljun ter kričal naglo, zmerom hitreje in glasneje, presunljivo in rezko, da je sekalo v uho in zobe: »A — á

. . . á . . . á . . . á . . . á . . . !« Nazadnje je dadal mirneje, z globljim glasom, skoraj vdano: »A-á-á!« ter umolknil. To je bilo njegovo življenje, tisto življenje namreč, ki sem ga videl in poznal. Prekinjeno je bilo le tedaj, kadar je zgrabil z močnimi, mesnatimi kremplji kos kruha ali oreh ter glodal počasi, premišljeno, kakor brez posebnega užitka, dokler ni ostanka malomarno spustil na tla ter mlasketaje poigral z debelim jezikom. Prekinjeno pa je bilo njegovo življenje tudi tedaj, kadar se je komu zazdelo, da ga je izpustil iz gajbe v skrbno zaklenjeno izbo, kakor izpuste jetnika na obzidano in zastraženo dvorišče. Planil je plahutajoč na glavo ali na ramo najbližjemu, narepenčil žolti greben, sklonil se globoko ter zakričal. Kadar je skočil na mojo ramo, sem prestrašen okrenil obraz. Zdelo se mi je, da išče mojih oči, zato da bi usekal vanje z orjaškim kljunom ter pogledal, kaj da je zad. Ta strah je bil neumen in smešen, ali nisem ga mogel premagati. Kaj niso bile njemu moje rjave oči prav tisto, kakor meni njegove okrogle, rumene, stekleno mrzle oči? Kaj mu niso bile zapah pred tujim življenjem, ključ in prag do nezaslišane skrivnosti, ki je morda ključ in prag do vseh drugih, v neskončnosti spečih?

Sedel je dekli na glavi, ko je odprla duri tuja ženska, postarna devica; ogrnjena je bila v dolgo črno pelerino, kuštravo nojevo pero se je zibalo na klobuku.

»Was für a herzig's Viecherl! . . . Jezus Marija!«

Kakadu je bil planil na nojevo pero; zazibal se je, kriknil samo enkrat, splahutal šumeč skozi odprte duri, skozi široko vežo ter pred hišo na kostanj. Stali smo spodaj in smo ga klicali, milo in osorno, proseče in ukazujoče:

»Karo . . . no . . . Karo!«

Med orumenelim listjem se je svetil ves bel; zibal se je na veji enakomerno in sunkoma, kakor na klinu v gajbi; nagnil je vrat in život globoko, zravnal se, naščeperil čop ter zakričal, da se je razleglo naokoli. Časih je zašuštel list pod njim ter zdrknil počasi na tla. Za nas se ni zmenil; mislim, da nas ni ne videl ne slišal.

»Karo . . . no . . . Karo!«

Vzplahutal je naglas in široko, zasvetil se v večerni zarji ter poletel smelo v gaj. Osupli smo gledali za njim, ko je utonil pod hribom v zamolke jesenske sence.

»Karo!«

»A-á . . . á . . . á . . . !«

Oglasilo se je še enkrat iz daljne, mračne samote, nato je bilo vse tiho. Ozki, rdeči rob večerne zarje je ugasnil pod oblaki, v zraku je vztrepetal hlad, zadišalo je po snegu. Ko sem po večerji stopil na prag, je že naletavalo v redkih mokrih kosmih, ki so sproti kopneli. Tišina je bila tolika, da sem skoraj slišal snežinke v listju. Strah me je bilo, da bi zaklical.

»Karo!«

Plah je bil moj glas, ali vendar je grobo in rezko pre-sekal noč; odgovora pa mu ni bilo. Zapihal je veter in mi je zagnal v obraz pest snežink, mrzlejših in ostrejših. Kakor da se je bila spustila jata črnih netopirjev, se je usulo s kostanjev zadnje listje na tla.

Vrnil sem se v hišo. Vso noč je požvenketavalo okno v vetru. Kadar sem se predramil, se mi je zdelo, da slišim iz daljave klic izgubljenega človeka, v smrtni grozi vpi-jočega. Videl sem pred seboj okrogle, rumene, v smrtni grozi strmeče oči kakadujeve. Njegove so bile, ali bile so človeške. »Zdaj ti je dana govorica, zdaj se razodeni, kakor si!« — Oči so široko in slepo buljile vame, črnika-sta, zatekla usta so se odprla na stežaj: »A-á . . . á . . . á!« — Vzbudil sem se potem od studa in groze. V temi, v zmedi polsanj se mi je zdelo, da sem stal pravkar pred ogledalom, videl svoje oči in svoja usta ter slišal svoj glas. Še v ogledalu, še tam je bilo tisto prazno, trdo, stekleno oko, ki bi ga zdrobil s kladivom, da bi dosegel spo-znanje.

TUJE ŽIVLJENJE

To je pravica! Glorija!

. . . Najprej smo imeli lisjaka, plemenito žival, samosvojo, zakrknjeno vase in v spomin na svobodo. Polakomnili smo se njegove židane dlake in smo ga ubili brez milosti. Dvajsetkrat je planil pod kolom, preden se je zgrudil molče, brezmejno sovraštvo v steklenelih, rumenih očeh. Koj za njim je šel v smrt gosposki, slokonogi Žaba. Obsodili smo ga samo zategadelj, ker se mu je bil krog nežnega smrčka nabral lišaj. Ne zacvilil ne zalajal ni; plešoč je nastopil svojo zadnjo pot.

Njegov brat, moj črni Firbec, me je prosil sam. Trikrat se je vzdignil, da bi prišel do kolena, trikrat je padel. Nazadnje je položil gobec v pesek ter me pogledal s svetlimi očmi, dolgo in vdano. »Daj . . . saj vidiš, kako je!« Moj črni Firbec!

Belokrili, čopasti kakadu se je branil do zadnjega. Pobesnel je v obupu, sekal z jeklenim kljunom, kričal do nebes v jeziku svoje malajske domovine. Zadavili smo ga, ker se nam je zdelo primerno, da bi nabasana vreča njegova zaljšala steno nad ogledalom.

Prekletstvo je nad človekom. Kadarkoli poseže samovoljno v življenje, ki ni njegovo, mu je hudodelska roka do komolca krvava. Pokriža se in s Kajnovim znamenjem na čelu moli Boga, ki ga je bil ustvaril po svoji podobi.

Še zdaj vidim sinje, mirne, porcelanaste oči mlade sove. Gledala je iz brezdanje globočine, iz vesoljne tišine, iz krajev, kjer so matere. Dvoje sovičev smo bili ugrabili iz gnezda. Koj prvo noč je prišel oče pogledat, kako da je otrokoma. Da bi se ne bil oglasil! Napadli smo ga ter ga sramotno premagali. Ni se dal nabasati za olepšavo knjižnice, ker se mu je bilo v strašnem boju perje vse razcefralo in razdrapalo in je bil tudi krog ključna razbit in krvav. Drugo noč je prišla mati. Zaloputnili smo okno, pokrili jo s težko plahto; metala se je divje, dokler se ni zadušila. Od obeh otrok je bil eden bolj slabotnega telesa in nežne čudi. Umrl je kmalu; zdi se mi, da zaradi bridkosti, ki je ni mogel dopovedati nikomur. Zdaj stojita mati in sin drugoma na gladko polirani veji ter strmita s topimi očmi od stekla.

Sinjeoki mladi junak, svojega roda poslednji, je izgubil brez sledu, pobegnil čudežno iz zaprte in zadelane gajbe.

Vzdramil sem se ponoči, planil trepetaje kvišku, kakor da je bil kdo s čisto človeškim, hudodelskim glasom

vzkriknil pod oknom, oznanil s smehom in jokom svojo strahotno slavo.

»Hej-joj-joj-joj!«

Vso noč, da je sekalo in bičalo do samih zvezd.

Zjutraj je ležala v prahu grlica, iz svoje gosposke kletke siloma ugrabljena; ležala je tam, kakor zanalašč in v zasmeh pred prag položena, razcefrana in razmesarjena, oči izključane, ena sama kepa krvi in perja. Sladka grlica, od zore do mraka zaljubljena, brez nehanja pohotno gruleča, človeku družica, vsa po njegovi podobi ustvarjena.

Imeli sino golobčka, nežno, čisto belo, milooko stvarco. Zobal je z dlani, nosil je košat rep, v kolobarju sršeč, vozil se je po dvorišču nečimrno, sam vase zamaknjen.

»Hej-joj-joj-joj!«

Zjutraj je ležal golobček v prahu, sam sebi nič več podoben, krvav, razsekan in povaljan.

V vežo je hodil v goste mlad ščinkaveč. Približal se je bil človeku, tretjo noč je bil smrti deležen. Ubogo pisano perjiče je bilo razsuto pred prag, za pismo in znamenje.

Smrt je položila svojo roko na hišo, na splašena srca. S silnimi perutmi je plahutala mimo oken vsako noč.

»Hej-joj-joj-joj!«

Kdo pride zdaj na vrsto? Kdo ima oči še neizključane? To je pravica, človek, kakor si jo bil sam ustanovil!

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-261-0